15. YÜZYILDA MEMLÛKLARIN DOĞU AKDENİZ SİYASETİ

The Eastern Mediterranean Policy of the Mamlūks in the 15th Century

Abdullah Mesut AĞIR*

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: 15. yüzyılda Memlûk Türk Devleti'nin Kıbrıs ve Rodos Adalarında yuvalanan Hospitalier Şövalyeleri ve deniz korsanları ile olan mücadelesi.

Araştırmanın Amacı: Bu dönemde süre gelen Memlûk-Haçlı ilişkilerini incelemek ve değerlendirmek.

Veri Kaynağı: Bu dönemi konu edinen ana kaynaklar, modern araştırma eserler ve makale çalışmaları.

Ana Tartışma: Memlûkların Doğu Akdeniz siyaseti hangi temellere dayanıyordu? Kıbrıs ve Rodos Adalarına niçin seferler tertip edildi? Memlûklar bu siyasetinde ne kadar başarılıydı?

Sonuç: 15. yüzyılda Doğu Akdeniz'de zararlı faaliyetlerde bulunan Hospitalier'ler ve Katalan korsanların önünü almak için etkin bir siyaset takip eden Memlûklar, özellikle Sultan Barsbay zamanında Kıbrıs'a ve Sultan Çakmak devrinde de Rodos'a tertip ettirilen seferlerle Doğu Akdeniz'deki Memlûk egemenliğini kabul ettirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Memlûklar, Doğu Akdeniz, Barsbay, Rodos, Hospitalier.

ABSTRACT

Base of Research: The Conflict of the Mamlūks against the Hospitalier Knights and the sea pirates in the fifteemth century, who were situated at Cyprus and Rhodoes.

Purpose of Research: Examine and argue the relations between the Mamlūks and the Crusades at this term.

Resources of Data: Some of the annals of the Mamlūk historians and the modern books and the article works that are concerning with this term.

Main Discussion: Which bases did the East Mediterranean Policy of the Mamlūks depend on? Why were the campaigns organized against Cyprus and Rhodes? How successful was the Mamlūks at this policy?

Conclusion: The Mamlūks, followed an effective policy against the Hospitaliers and the Catalan Pirates to prevent their harmful activities in the Eastern Mediternean especially by the campaigns against Cyprus at the term of Sultan Barsbay and to Rhodoes at the term of Sultan Jaqmaq, had established the Mamlūk Predominance at the Eastern Mediternean.

Keywords: The Mamlūks, The Eastern Mediternean, Barsbay, Rhodoes, Hospitalier.

1. GİRİŞ

1250 yılında Mısır'da iktidar el değiştirip hâkimiyetin Eyyûbîler'den Memlûklara intikali esnasında Ortadoğu'daki siyasî tablo gerek bölge halkları açısından, gerekse de Memlûklar açısından pek de iç açıcı değildi. Yeni tesis edilen bu devlet bir yandan dış siyasette Fransa Kralı St. Louis'in Mısır'a tertip ettiği Haçlı Seferini[1] sonlandırmaya çalışırken, diğer yandan da iç siyasette

* Dr., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih/Ortaçağ Anabilim Dalı'ndan doktora derecesi almıştır.

[1] St. Louis'in Mısır'a tertip ettiği Haçlı seferi için bkz. Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997; Jean Richard, *Saint Louis: Crusader King of France*, Cambridge 1992; Peter Jackson, *The Seventh Crusade, 1244-*

egemenliklerini Memlûklara kaptırmak istemeyip onların idaresine karşı çıkan Eyyûbî hanedanından pek çok melikin muhalefetiyle yüz yüze kalmışlardı (Poole, 1968: 212-42; Şeşen, 1992: 392-95). Hükümranlığın ellerinden çıkması yanında, Bahrî Memlûkların huşdâşeleri[2] ve Eyyûbî Sultanı el-Melik es-Sâlih Necm ed-Dîn Eyyûb'un dul eşi Şecer ed-Durr'u başlarına melike olarak tayin etmeleri bu muhalefetin diğer bir sebebini teşkil ediyordu. Çünkü Şecer ed-Durr her şeyden önce bir kadındı ve onun tahta geçmesi Abbâsî halifesi başta olmak üzere pek çok çevreden tepkiler almıştı.[3] Bu baskılar neticesinde Şecer ed-Durr, ordu komutanı Aybek'le evlenerek sultanlığı ona devredecek, böylece Memlûk nizamı; siyasî, iktisadi ve sosyal alanlarda taşların yavaş yavaş yerine oturacağı ve şartların olgunlaşacağı yeni bir sürece girecekti (Levanoni, 1996: 209-19).

Devletin sınırlarının en geniş olduğu zamanda, Mısır ve Suriye dışında; Lübnan'ı, Ürdün'ü, Filistin'i, Fırat'a kadar Anadolu'yu, Sudan'ı, Libya'yı, Hicaz'ı ve Yemen'i kapsaması ve aynı zamanda Memlûkların Doğu Akdeniz'de etkin bir ağırlığının bulunması, bir merkezden bu kadar geniş bir coğrafyaya hükmetmenin sorumluluk ve meşakkatlerini de beraberinde getirmiştir (Kortantamer, 1993: 8). Selefleri Eyyûbîler'in aksine merkezi bir devlet düzenine sahip olan Memlûklar, dış siyasette en sıcak ilişkileri Moğollar ve Ortadoğu'daki Haçlılarla geliştirdiler. Bilhassa 1260 yılında bir türlü önü alınamayan ve İslâm âleminin büyük sıkıntılar çekmesine sebep olan Moğollar'ın Ayn Câlut savaşında yenilgiye uğratılması Memlûkların Türk-İslâm dünyasındaki şöhretinin artmasını sağlarken, bu savaşta büyük yararlılıkları görülen Baybars'ın, iktidarı Kutuz'dan devraldıktan sonra Kahire'de Abbâsî hilafetini yeniden ihdâs etmesi Müslümanlar nezdinde takdire şayan bir durum olarak addedildi (Holt, 1991: 321). Moğol tehlikesinin bertaraf edilmesinden sonra dikkatini Haçlılar üzerine çeviren Sultan Baybars[4] zamanında, Antakya ve Urfa Memlûk egemenliğine dahil edilirken, Kilikya Ermeni Krallığının başkenti durumunda olan Sis'e de (Kozan) seferler düzenlendi ve şehir yağmalandı (Ersan, 2007: 185-95; Holt, 1995: 93; Kanat, 1999: 434). Antakya Prinkepsliği'nin ortadan kaldırılması Avrupa'da büyük bir heyecan uyandırmış ve bu durum yeni bir Haçlı ruhunun canlanmasına da zemin hazırlamıştı. Kral I. Edward komutasındaki Haçlı birlikleri 1271 yılı Mayıs'ında Akka'ya geldiler. Fakat bu sefer sonuçsuz kaldı ve bu esnada Trablus Kontluğunu kuşatma altında tutan Baybars ile Haçlılar arasında on yıllık bir anlaşma imza edildi (Kopraman, 1992: 466). Onun döneminde Franklara karşı girişilen bu mücadeleler Memlûk-Haçlı münasebetlerinin ilk ayağını teşkil edecekti.

Ortadoğu'nun savunulmasında Baybars kadar başarılı olan Sultan Kalavun dönemi de (1279-1290) aynı şekilde yoğun olarak Memlûk-İlhanlı ve Memlûk-Haçlı mücadelelerine sahne oldu. Dâhilî sorunların aşılmasından sonra 1281 yılında meydana gelen II. Humus Savaşında Moğollar'a ikinci kez yenilgiyi tattıran Kalavun, doğudaki bu sorunu sükûnete kavuşturur kavuşturmaz bu defa dikkatini Franklara çevirdi (Housley 1992: 16). Bu devrede Avrupa'dan yardım ümidini kesen Haçlıları tamamen ortadan kaldırmayı amaçlayan Kalavun, 1287 yılında Antakya Haçlı Prinkepsliği'nin son kalıntılarının toplandığı Lazkiye'yi fethetti (İbn Abd ez-Zâhir, 1961: 151-52; Deguignes, 1966: 2236). Bu başarıdan iki sene sonra

1254: Sources and Documents, Ashgate Yayınları, Burlington 2007; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev.: Fikret Işıltan, T.T.K. Yay., c. III., Ankara 1992.

[2] "Huşdâş" veya "Hucdâş" hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. David Ayalon, "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", çev.: Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi,* c. IV, (1989), s. 221-228.

[3] Memlûk ümerası ve ileri gelenleri Şecer ed-Durr'un sultanlığını onaylaması için halifeye mektup göndermişler, fakat el-Musta'sım cevaben Mısır'a yolladığı mektubunda "*Eğer orada erkek kıtlığı varsa size buradan bir tane gönderelim*" şeklindeki sert yanıtıyla bu duruma karşı çıkmıştı; bkz. Ahmed Muhtar el-'Abâdî, *Kıyâm Devlet el-Memâlîk el-Ûlâ*, Beyrut 1976, s. 123.

[4] Sultan Baybars dönemi hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Seddâd, *Baypars Tarihi*, çev.: Şerefüddin Yaltkaya, T.T.K. yay., Ankara 1941; Sa'îd 'Abd el-Fettâh 'Âşûr, *ez-Zâhir Baybars*, Kahire 1963.

ise güçlü bir ordu ile kuşatılan Trablus ele geçirildi. Buranın düşmesinden sonra Latin şehirleri Sultan Kalavun'un merhametine kalmış olurken, artık bu şehirlerin bütün umutları Avrupalılar'ın, Papa IV. Nicolaus'un bunlar hakkında yaptığı yardım çağrısına cevap vermesi noktasında birleşiyordu. Son kayıplarla Haçlıların Ortadoğu'da tek dayanak noktası olarak Akkâ şehri kalmıştı ve bu önemli şehrin yitirilmesi de Ortadoğu'daki Haçlı egemenliğinin silinmesi anlamına gelmekteydi. Papa'nın tüm girişimleri en çok birkaç bin kişilik bir Haçlı grubunu Akkâ'ya getirebilmişti. Bunlar da varlıklarını ancak, daha önce Latinlerle yapılmış olan anlaşmalara göre, Akkâ civarında emniyet altında yaşayan Müslümanları rahatsız etmek ve hatta bunlardan bazılarını öldürmek suretiyle gösterebildiler. Bu durumu savaş sebebi sayan Sultan Kalavun, Haçlılar için ideal bir sığınak durumundaki Akkâ'ya sefer hazırlıklarına girişti (Aktan, 1995: 615). Fakat onun ömrü bu fethi gerçekleştirmeye vefa etmeyecek, Kalavun'dan sonra onun yerini alan oğlu el-Eşref Halîl 1291'de Haçlıların kalesi durumunda olan ve son derece iyi savunulan bu stratejik şehri fethetmeye muvaffak olacaktı (Hass, 2007: 292-93; Demirkent, 1997: 249-57; Ziada, 1969: 784). Sultan Kalavun ve oğlu el-Eşref Halîl döneminde Franklara karşı verilen mücadeleler ise Memlûk-Haçlı ilişkilerinin ikinci ayağını oluşturacaktı.

Akkâ'nın İslâm hâkimiyetine dahil olması ve Suriye'nin Haçlı kalıntılarından temizlenmesi 15. yüzyılda Memlûk Devletinin Doğu Akdeniz siyaseti açısından hayati bir önem arz etmekteydi. Burcî Memlûklar (1382-1517) zamanına tesadüf eden bu devre, Memlûkların dış siyasetini Kıbrıs ve Rodos Adalarına odaklandıracağı önemli bir süreçti. Akkâ'nın Haçlı kontrolünden çıkışı ve buradaki prensliklerin ortadan kaldırılması Hospitalier Tarikatına[5] mensup pek çok şövalyenin bir gün yeniden fethetmek beklentisiyle Filistin'e yakın olabilmek için Kıbrıs'a geçmelerine ve burada yuvalanmalarına zemin hazırladı. Kıbrıs'ın bu yeni sakinleri, burada bulunan hacılara ve hastalara ilişkin hizmetlerinin yanında, Memlûk sahillerine yönelik saldırılarda ve Doğu Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerinde adayı bir üst olarak kullanıyorlardı. Bu esnada Kıbrıs Lusignan ailesinin hükmü altındaydı (Edbury, 1993) ve Akdeniz'in doğusundaki Haçlı faaliyetlerinde ada hayati bir rol üstlenmekteydi (Kopraman, 1992: 498). Bunun en iyi örneğini 1365 yılında İskenderiye'nin içlerinde Hospitalier Şövalyeleri'nin de bulunduğu Kıbrıs Kralı I. Peter komutasındaki Haçlılar tarafından yağmalanıp şehir halkından binlerce Müslüman'ın da esir edilmesiyle sonuçlanan olayda görmek mümkündür. Bu sefer esnasında yüz elli altı gemiden mürekkep büyük Haçlı donanması Rodos'tan hareketle Mısır'a çıkartma yapmıştı (Housley, 1995: 270). Üç gün boyunca şehirde kalan Haçlılar, halktan birçoğunun ölümüne sebebiyet vermişler, kadın erkek yüzlerce Müslüman'ı esir etmişler ve tarifi imkansız yıkım faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Memlûkların güçlü bir orduyla İskenderiye'ye yaklaştığı istihbaratını almalarından sonra da süratle şehri terk ederek Kıbrıs'a geri çekildiler (Runciman, 1992: 174-77). İskenderiye'ye olan bu sefer Suriye'den sürülmelerine karşılık halen daha Haçlı tehlikesinin sona ermediğinin bir kanıtı gibiydi. Bu siyasî manzara, Kıbrıs ve Rodos'taki Haçlı yuvalanmalarının önü alınmadıkça Mısır ve Suriye'nin güvenliğinin asla temin edilemeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Bu sebepten Burcî Memlûklar dönemine tesadüf eden 15. yüzyılda Memlûkların Doğu Akdeniz siyasetini bütünüyle, her iki taraf için de stratejik önem arz eden, Kıbrıs ve Rodos Adaları teşkil edecekti.

[5] 1080 yılında Kudüs'te kurulan bu organizasyon Malta ve Rodos silahşorları ve şövalyelerinden, St. John, Rodos ve Malta Tarikatı mensuplarından oluşmaktaydı, bkz. Abbé de Vertot, *The History of the Knights Hospitallers of St. John of Jerusalem*, Dublin 1818; Suriye'deki Haçlı birliği ortadan kaldırılıncaya dek buradaki Franklar, bu şövalye tarikatının büyük yararlılıklarını ve desteklerini görmüşlerdi, bkz. Sa'îd 'Abd el-Fettâh 'Âşûr, *el-Eyyûbîyyûn vel-Memâlîk fî Mısr veş-Şam*, Kahire 1992, s. 283; Ebru Altan, "Templier ve Hospitalier Şövalye Tarikatlarının Kuruluşu", *Belleten*, s. 245 (2002), s. 87-94.

2. MEMLÛKLARIN KIBRIS VE RODOS ADALARINA OLAN SEFERLERİ

2.1. Sultan Barsbay'ın Kıbrıs'ı Fethi (1426)

Bu dönemde Doğu Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesine ve girişilen deniz savaşlarına geçmeden önce Memlûkların deniz siyasetine ilişkin birkaç hususun burada zikredilmesi yerinde olacaktır. Ortaçağ İslâm dünyasında, Ortadoğu topraklarının Haçlılara karşı savunulması gibi bir misyona sahip olan Memlûk Devleti'nin denizcilik politikası üç temel hedefe dayanıyordu. Bunlardan ilki, 1291 yılında Suriye-Filistin sahillerinden kovulan Frankların geri dönüşlerini engellemek ve bunun içinde onlardan arta kalan limanları yok etmeye yönelikti. Yani, "düşmanın yararlanmasını önlemek için bütün ürün, kaynak ve tesisleri yok etme politikası", Memlûkların takip ettiği en temel siyaset olmuş, bu amaca yönelik olarak da yıkılan limanlar üzerine anakarayla sahili birbirine bağlayan yollar inşa edilmiş ve bu hatlar garnizonlarla güçlendirilmişti. Birlikler, şayet bu sahillerden birisi Frank saldırısına maruz kalacak olursa hemen bunu geri püskürtecek nizamda, bir plana göre yerleştirilmişti. Devletin denizcilik siyasetine ilişkin ikinci unsur ise sahillerdeki stratejik mevkilere bir defaya mahsus olan filolar yerleştirmekti ki, bundan güdülen amaç ise devletin donanma ve denizcilik faaliyetlerinde ne kadar aktif bir siyaset izlediğini göstererek düşmanlarına gözdağı vermesine yönelikti. Bu filolar, denizlerde karşılaştıkları Frank donanmalarıyla savaşmak için değil, garnizonlara ait birlikleri sefer için belirlenen hedef bölgelere taşımaktan sorumluydu. Bu filolardaki gemilerin itici gücü kürekçilere dayandığı için de menzilleri sınırlıydı. Mevsimlere bağlı hava koşullarından dolayı da bunlar sezonlara göre hareket ederlerdi. Bunlara geçici filo denmesinin en önemli sebebi ise bir sultanın iktidarında var olan filonun, diğer sultanın iktidarında kaldırılıp yerine bir başka filonun kurulmasından veya var olan filonun ölen sultanın halefi tarafından daha da güçlendirilerek farklı bir görünüme kavuşturulmasından kaynaklanıyordu. Memlûk Devleti'nin üçüncü önemli deniz politikasıysa, Venedik ve Aragon gibi denizcilikte ileriye gitmiş İtalyan şehir devletleriyle ticari anlaşmalar akdetmek suretiyle Avrupa'nın iç meselelerine müdahil olmayı amaçlamalarıydı (Mack, 2001: 22). Memlûklar, ilk kuruldukları zaman Haçlı şehirleri ve Aragon Krallığı'yla anlaşmalar yapmıştı. 14. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğindeyse bu devletler içinde Venedik, Memlûk Devleti sınırları dâhilindeki sahillere saldırılarda bulunan Avrupalı korsanları engellemekte başarısız olsalar da, Avrupa arenasında Memlûkların ticari ortağı ve siyasî müttefiki olarak görünmekteydi. Genel olarak bu üç hedef için Memlûkların deniz siyasetine ilişkin varılacak çıkarımsa devletin, yıllar boyunca Haçlı kontrolünde bulunan İslâm topraklarının yeniden Frank istilasına maruz kalmasını önlemekti (Fuess, 2001: 46).

Haçlıların Memlûklarla akdettikleri anlaşmalara riayet etmemeleri, Mısır ve Suriye sahillerine yönelik tecavüzleri ve Doğu Akdeniz'deki ticaret rotaları üzerindeki Katalan korsanların[6] aktif faaliyetleri sonucunda Müslüman tacirlerin bunlardan olumsuz yönde etkilenmeleri[7]; 1422-1438 yılları arasında hüküm sürecek olan Barsbay'ın tahta çıkar çıkmaz dikkatini Hospitalier'lerin yuvalandıkları Kıbrıs'a çevirmesine sebebiyet verdi (Hrbek, 1997: 56). Dahilî

[6] Özellikle 1460'lı yıllara değin Doğu Akdeniz ticaret hattı üzerindeki etki alanlarını daha da genişleterek faaliyetlerini sürdürecek olan bu korsanlar, Cenevizliler'in köklü ailelerinden birisi olup Midilli Adası'nda ikamet eden Gattilusi'ler tarafından da desteklenmekteydi; bkz. Anthony Luttrell, "The Latin East", *The New Cambridge Medieval History*, nşr. Christopher Allmand, Rosamond McKitterick, (1998), s. 806; John Pryor *Geography, Technology and War: Studies in the Maritime History of the Mediterrenean*, Cambridge 1992, s. 157.

[7] Kıbrıs'ın 1191'de İngiltere Kralı I. Richard tarafından ele geçirilmesinden sonra ada, Haçlılar'ın ve ticaret gemililerini vurarak haramilik yapan deniz korsanlarının en önemli üslerinden biri durumuna gelmişti; bkz. Robert Irwin, "Islam and the Crusades", *The Oxford History of the Crusades*, nşr. Jonathon Riley Smith, Oxford 1999, s. 248.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.140-151

sorunlar aşılır aşılmaz[8] Sultan Barsbay bu fethi gerçekleştirmek için harekete geçti (Wiet, 1986: 1954). Özellikle 1423 yılında iki Müslüman ticaret gemisinin Dimyat dolaylarında Franklar tarafından ele geçirilmesi ve Kıbrıs Kralı II. John'un, Sultan Barsbay tarafından çağdaşı Osmanlı Sultanı II. Murad'a yolladığı hediyeleri taşıyan gemiyi ele geçirmesi bu seferin tetikleyici sebeplerini teşkil etmişti (Kopraman, 1992: 518). Bu suretle Haçlıları cezalandırmak maksadıyla Barsbay, üst üste 1424, 1425 ve 1426 yıllarında Kıbrıs'a seferler tertip ettirdi ('Âşûr, 1992: 277). Tertip edilen ilk iki sefer; daha çok keşif amaçlı ve bilhassa Haçlıları, sebebiyet verdikleri zararlardan ötürü, cezalandırıcı seferler olup bunlar küçük çapta idi (Hrbek, 1997: 56; Kopraman, 1992: 518). El-Melik el-Mueyyed Seyf ed-Dîn Şeyh devrinde (1412-1421) Memlûk ordusunun yeniden teçhiz ettirilip güçlendirilmesi Barsbay'a büyük bir avantaj sağlamış, sultan Kıbrıs'a tertip ettirilecek olan üç seferde de bu yeni ordudan istifade etmişti (Humphreys, 1968: 458). 1424 yılındaki ilk sefer hedefine ulaşmış, keşif amaçlı bu harekâtta İskenderiye baskınına karşılık adanın ünlü Limasol limanı yağmalanmış, Haçlılara ait pek çok mühimmat ele geçirilerek yüklü miktarlarda ganimet elde edilmiş, aynı zamanda Memlûklar yolda tesadüf ettikleri Kıbrıs bandıralı birkaç savaş gemisini de yakmışlardı. Bu seferin en kritik sonucuysa, adanın zaafının ortaya çıkması ve tertip edilecek olan diğer iki seferde Barsbay'ın kolaylıkla ve daha muntazam bir şekilde strateji belirleyecek olmasıydı (Makrîzî, 1972: 671; 'Âşûr, 1992: 278; Kopraman, 1992: 518). İlk seferin hemen ardından ara vermeksizin hemen ertesi sene, 1425 yılında, Barsbay Kıbrıs'a ikinci bir sefer tertip edilmesine karar verdi. Bu kararın altında yatan bir sebep de Aragon Kralı V. Alphons'un ilk seferin öcünü almak maksadıyla Doğu Akdeniz'e yönelik yeni bir Haçlı Seferi tertip ettireceği söylentilerinin Kahire'de yankılanmasıydı (Makrîzî, 1972: 684). Bu sebeple içinde muhteşem tersanelerin bulunduğu dönemin işlek liman şehirlerinden olan Bûlâk'ta[9] ikinci sefer için ihtiyaç duyulan yeni gemilerin inşasına hız verildi (Makrîzî, 1972: 679). Bu yoğun süreçte, Mısır'a gemi küreği taşımakta olan bir Memlûk gemisi, Lazkiye yakınlarında dört Kıbrıs gemisinin saldırısına uğramış ve bu gemi taşıdığı yüklerle birlikte yakılmıştı. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra ikinci harekât 1425 yılının Haziran ayında başlatıldı. Donanmanın Magosa limanına ulaşmasının ardından karaya çıkartma yapıldı. Bu hamle ile Memlûk kuvvetleri hem karadan hem de denizden hareket imkanına sahip olmuş oldular. Bunun üzerine Kral John, Memlûk piyadelerinin üzerine şövalyeleri sevk etti. İki taraf arasındaki mücadelelerde Memlûklar, şövalyelere üstünlük kurmaya muvaffak olurlarken (Kopraman, 1992: 519), sahil boyunca ilerleyen İslâm donanması da Larnaka yakınlarında vuku bulan deniz savaşında on iki gemiden müteşekkil Frank donanmasını bertaraf etmeyi başardı (Makrîzî, 1972: 694). Böylelikle adanın savunma hattı kırılmış, donanma dahilindeki diğer askeri birlikler de bu başarının ardından adaya çıkarak bazı köyleri ele geçirmişler, halktan pek çok kimseyi esir etmişler, ada üzerindeki bir kaleyi de düşürüp yüklüce ganimet elde etmelerinden sonra Mısır'a parlak bir başarıyla dönmüşlerdi (Kopraman, 1992: 519).

Elde edilen tüm bu başarılar Barsbay'ı tatmin etmemişti. Çünkü onun amacı esir ve ganimet elde etmek değil, Kıbrıs'ı fethetmekti. Mısır sultanının böyle bir

[8] Barsbay iktidarı devraldığında ülkede iç karışıklıklar hâkimken, ümera arasında da çekişmeler süre gelmekteydi. Sultan bu sorunların önünü almak amacıyla bir cihat fikri uyandırarak Kıbrıs seferine karar verdi; bkz. Kopraman, "Mısır Memlûkleri", s. 518.

[9] Fransızca *Bon Lac* kelimesinden gelen ve tatlı göl anlamında olan Bûlâk, ortaçağda ve halen daha günümüzde, Kahire'de bir liman bölgesi olarak hizmet veren yerleşim birimidir. Memlûklar'ın idaresi altında Kahire büyük bir gelişme gösterince, bugün şehrin kuzeydoğu sınırına kadar uzanan bu liman bölgesi kurulmuş ve özellikle el-Melik en-Nâsır zamanında (1310-1341) Nil kıyısındaki bu liman şehrinin mahalleleri ve iskeleleri tesis edilmiş, arazilerin sulanabilmesi için bir kanal açılmış ve tüccarlar burada ticaret yapmaya teşvik edilmiştir. Bu önemli liman merkezine sultan Çakmak da çok sayıda rıhtım ve iskele inşa ettirmişti; daha detaylı bilgi için bkz. Evyleyn A. Early, *Baladi Women of Cairo*, Londra 1993, s. 29; Caroline Williams, *Islamic Monuments in Cairo: The Practical Guide*, Kahire 2001, s. 253; André Raymond, *Cairo*, terc.: Willard Wood, Harvard 2000, s. 184.

niyeti olduğunun bilincinde olsa gerek ki, Kıbrıs Kralı Janus da boş durmayarak adanın savunma hatlarını güçlendirdi ve kaleyi tahkim ettirdi. Kral bununla da yetinmeyerek Avrupa ile geliştirdiği diplomatik ilişkiler vasıtasıyla onların desteğini aradı. Sultan, Kıbrıs'ın bu diplomatik girişimlerinden çeşitli casuslar vasıtasıyla haberdar olurken, bu dönemde ekonomik çıkarları gereği Venedik ise, Mısır'da yürüttükleri ticari faaliyetleri zarar görmediği sürece taraflar arasında süre gelecek olan bir savaşa müdâhil olmayacakları teminatında bulundu. Aynı şekilde ekonomik çıkarları Magosa'da yoğunlaşan Cenevizliler de Memlûklar bu şehre saldırır kaygısıyla olası bir savaş için tarafsızlıklarını ilan ettiler. Böylelikle Memlûklar, tertip edilecek olan üçüncü sefer için denizcilikte ileri gitmiş ve güçlü donanmalara sahip devrin iki güçlü devletini Haçlı birliğinden saf dışı bırakmaya muvaffak olarak büyük avantaj sağlamışlardı. Bunların yanı sıra Avrupalı devletlerin dönem itibariyle yeni bir Haçlı seferine sıcak bakmamalarından dolayı Papa V. Martin de Kıbrıs Kralının yardım talebine olumlu bir cevap veremedi. Bu şartlar altında Janus'a tek olumlu cevap siyasî alandaki müttefikleri Katalan Kralı V. Alfons'tan geldi, fakat o da adaya, askerlerinin sarfiyatlarının Kıbrıs kralı tarafından karşılanması kaydıyla destek olabileceğini bildirmişti. Oysaki iki kez Memlûk kuşatması altında kalmış Kıbrıs'ın da mali durumu buna müsait değildi. Hal böyle olunca İspanyollar, ancak iki gemi ve beş yüz askeri destek amacıyla Kıbrıs'a yollayabildiler (Fuess, 2005: 18-20).

Fetih için üçüncü bir seferin kaçınılmaz olduğunun bilincinde olan Barsbay, tüm hazırlıkların tamamlanmasından sonra kara kuvvetlerinin komutanlığına Emir Tagriberdî'yi, deniz kuvvetlerinin komutanlığına ise Emir Aynâl'ı tayin ederek 1426 yılı Haziran ayında İskenderiye'den hareketle Memlûk donanmasını Doğu Akdeniz'e gönderdi (Kopraman, 1992: 519-29). Kıbrıs'ın fethiyle tamamlanacak olan bu üçüncü harekât için tahsis edilen gemi, birlikler, mühimmat ve teçhizat diğer iki sefere nazaran daha kapsamlı idi. Emir Tagriberdî, Janus'a yolladığı bir mektup vasıtasıyla kendisinden Barsbay'a tâbî olmasını istedi. Janus da bunu reddedince adaya çıkartma yapan Memlûklar ile şövalyeler arasında şehrin içinde meydana gelen çarpışmalar neticesinde de Kıbrıslılar ağır bir mağlubiyete uğratıldılar. Daha önce iki kez Müslümanların saldırısına uğrayan Limasol, bu üçüncü saldırı neticesinde ele geçirildi (Fuess, 2005: 18-20). Kaçma teşebbüsünde bulunan kral ise kısa bir süre sonra yakalanarak esir edildi. Aynı zamanda Memlûklar, onun ikamet ettiği sarayını da yakıp kül ettiler (Makrîzî, 1972: 722). Kıbrıs'ın merkez şehri olan Lefkoşe'nin de ele geçirilmesinden sonra muzaffer memlûk ordusu coşkulu bir şekilde Kahire'ye döndü. Şehre giriş yaptıkları zaman da bir katırın üstüne bindirilen Janus, Kahire sokaklarında halka teşhir edildikten sonra Sultan Barsbay'ın huzuruna çıkarıldı ve af diledi. Kendisi için belirlenen fidyeyi ödemesi şartıyla da serbest bırakıldı (Kopraman, 1992: 520; Fuess, 2005: 21). Belirlenen fidye miktarı 200.000 ducat idi (Housley, 1992: 196). Kıbrıs'ın Memlûk hâkimiyetine girmesi gerçekten de bu dönem için büyük bir başarıydı. Sultan Barsbay, bu başarılı siyasetiyle Doğu Akdeniz'deki Memlûk üstünlüğünü kabul ettirmişti. Fakat halen daha denizlerde vurgunculuk yapan ve tacirleri zor duruma sokan korsanların önü bir türlü alınamamıştı. Kıbrıs'ın Memlûk tâbiîyetine girmesinin ardından bunların Rodos Adasında yuvalandıklarına ve buradan beslendiklerine şüphe kalmamıştı. Bu sebeple Barsbay denizlerde tam egemenlik için bu adayı da ele geçirmeyi düşünmekteydi. Fakat bu dönemde Mısır'da görülen veba salgınları ve malî krizler onun bu düşüncesini sadece fikri safhada bıraktı. Barsbay zamanında Franklara karşı girişilen bu mücadeleler de Memlûk-Haçlı münasebetlerinin üçüncü ayağını teşkil edecekti.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.140-151

2.2. Sultan Çakmak ve Rodos Seferleri

Taraflar arasındaki mücadelelerin dördüncü ve son ayağını ise Barsbay'dan sonra onun yerini alan Sultan Çakmak'ın (1438-1453); 1440, 1443 ve 1444 yıllarında Rodos'a tertip ettireceği üç sefer oluşturacaktı ('Âşûr, 1992: 283). Selefi Barsbay gibi Doğu Akdeniz'de etkin bir politika izleyen Çakmak, Mısır ve Suriye'deki dâhili isyanları bastırır bastırmaz dikkatini Rodos'a çevirdi. Kıbrıs'ın Memlûk hâkimiyetine girmesinden sonra daha önce Akkâ'nın kaybıyla buraya göç etmiş olan Hospitalier'ler, bu durum karşısında mecburen Kıbrıs'ı da terk etmek zorunda kaldılar ve Rodos Adasına geçtiler. Evvelinde Emeviler ve Abbâsîler döneminde de kuşatılan ve ele geçirilen bu önemli adanın (Hitti, 1980: 320; Glubb, 1963: 43; Soucek, 1995: 569; Bosworth, 1996: 160) ilk kez Türkler tarafından muhasarası ise Menteşeoğulları Beyliği zamanında Mesud Bey tarafından 1300 senesinde gerçekleştirilmiş ve adanın bir kısmı ele geçirilerek idaresi 9 veya 10 sene süreyle elde tutulmuştu (Kanat, 1999: 393). Fakat Rodos'taki Müslüman yerleşmeleri sürekli olmadığından buranın hâkimiyeti Rodos'u yurt edinen ve 1309'da burayı ele geçirmelerinin ardından da *St. Jean Şövalyeleri* olarak anılmaya başlayan Hospitalier'lerin elinde kalacaktı. Şövalyelerin idaresindeki bu ada tıpkı Kıbrıs gibi Haçlıların Akdeniz'deki önemli bir kalesi durumuna gelmişti (Rabie, 1989: 282). Avrupalılar'ın ileri karakolları olmak gibi bir misyonu üstlenen Rodos (Kanat, 1999: 395); Kudüs'e yöneltilmiş seferlerde, İzmir'in ele geçirilmesinde (1344), İskenderiye'nin yağmalanmasında (1365) ve Niğbolu Seferinde (1396) faal rol oynamıştı ('Âşûr, 1976: 180). Kısaca kendilerini Hıristiyan dünyasını belirleyen sınırların doğudaki müdafileri olarak kabul eden Rodos Şövalyeleri, bu itibarla da Akdeniz ve civarında Müslümanlara karşı verilecek olan mücadeleyi kutsal bir görev addetmişlerdi (Kanat, 1999: 396). Seferlerin en kritik nedenlerini ise kısaca şöyle özetleyebiliriz. Kıbrıs'ın Memlûk hâkimiyetine dâhil olmasından sonra bile Mısır sahillerine yönelik korsan hücumları bir türlü kesilmemiş, Katalanlar'ın adayı yeni bir üs olarak edindiklerine de şüphe kalmamıştı ('Âşûr, 1976: 181). Nitekim Çakmak'ın iktidarının ilk günlerinde St. Jean Şövalyelerine ait gemiler Reşid Limanına gelerek burada yağma girişimlerinde bulunmuşlar ve yine 1439'da şehirlerini savunmak amacıyla Dimyat gönüllülerinden oluşan askerlerin tümü, korsanlara karşı giriştikleri bir sefer esnasında, şövalyeler tarafından şehit edilmişlerdi. Özellikle bu olay bardağı taşıran son damla oldu ve seferlerin tetikleyici sebebini teşkil etti (Sayrâfî, 1994: 154). Seferlerin sebepleri arasında belirtilmesi gereken diğer bir husus da Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti'ne karşı kurmuş oldukları Haçlı ittifakına St. Jean Şövalyelerinin de dâhil olacağı istihbaratının Sultan II. Murad'a ulaşmasından sonra Osmanlı hükümdarının, bir rivayete göre Memlûk Sultanı Çakmak'a haber yollayarak, şövalyeleri Rodos'ta meşgul etmek suretiyle bu ittifaka girmelerini önlemesini rica etmesiydi (Irwin, 1995: 249; 'Âşûr, 1976: 181-82; Rabie, 1989: 282; Kopraman, 1992: 521).

Adaya ilk çıkartma 8 Ağustos 1440 senesinde başladı. Sefer için tahsis edilen on beş adet *Gurâb*[10] türünden geminin yanı sıra Sultan Çakmak, 200'ü sultan memlûklarından ve 1000'i gönüllülerden müteşekkil Mısır kuvvetlerinin başına devrin iki nüfuzlu ümerasından olan Tagribirmiş ez-Zerâdkeş ile Emir Âhûr Yunus el-Mahmûdî'yi tayin etti. Gönüllüler arasında Frankların daha evvel sebebiyet verdiği acı olayın intikamını almak isteyen Dimyat halkından askerler de yer almaktaydı (Makrîzî, 1972: 1205; Rabie, 1989: 284). Kahire'den hareketle Bûlâk'a ve buradan da iaşe ile ilgili tüm gereksinimlerini tedarik etmek için Kıbrıs'a geçen

[10] Gurâb: Arapça'da karga anlamına gelmektedir. Siyah renkte olan bu gemilerin ön kısımlarının karga başına benzemesinden dolayı bu ismi almıştır. Uzun başı sivri ve keskin olup kadırga tarzında ise de, kadırganınki gibi kanadı ve kıç tarafında şehnişini yoktu. Kürekler, mazgal deliklerinden geçirilmiş olup güverte altından çekilmekteydi. Bu tür bir savaş gemisi olan Gurâb, Memlûk donanmasının önemli bir parçasını teşkil etmekteydi; bkz. Kanat, "Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos Seferleri", s. 399.

donanma 25 Eylül 1440'ta Rodos'a ulaştı. Mısır'ın kendilerine karşı bir sefer düzenleyeceklerinden şüphe duymadıklarından olsa gerek Rodoslular şehrin kale ve burçlarını tahkim edip bu savaşa çok iyi hazırlanmışlardı. Ertesi sabah Memlûk kuvvetleri adaya çıkartma yaptıktan sonra iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu ve Memlûklar hiç ummadıkları bir mukavemetle karşı karşıya kaldılar. Aziz Suryal bu durum için Memlûkların Rodos'ta karşılaştıkları ağır zırhlarla donatılmış şövalyelerin Kıbrıs'ta karşılaştıkları Franklardan çok daha baskın ve kuvvetli olduğunu ve Müslümanların birinci seferde Rodos'ta düştükleri bu zor duruma Kıbrıs'ta düşmediklerini nakleder (Atiya, 1938: 474). Rodos'un düşürülmesinin imkânsız olduğunu anlayınca da adada bulunan bazı köyleri yağmalayıp şeker imalatında çalışan pek çok çiftçi ve işçiyi esir aldıktan sonra 18 Ekim'de Mısır'a dönmeye karar verdiler (Rabie, 1989: 284).

Tertip edilen ve küçük çapta olan ilk seferin Rodosluların gücüyle kıyaslanamayacağını ve adanın fethi için daha kapsamlı bir sefere gereksinim olduğunu anlayan Sultan Çakmak, ikinci sefer için ilkinden daha büyük bir kuvvetin adaya sevk edilmesine karar verdi. Bunun için de yeni gemiler inşa edilmesinin yanında eskilerinin de onarılması ve sefere hazır hale getirilmesi talimatını verdi. Sultan aynı zamanda Venedikli Fantin Quitini ve Kıbrıs Kralı II. John ile anlaşmalar yaparak onların tarafsızlığını temin etmeye çalıştı. Mısır'da bunlar olup biterken Şövalyelerin Reisi Lastic ise casuslar vasıtasıyla Memlûkların kapsamlı bir sefer hazırlığında olduğu istihbaratının kendisine ulaşmasının ardından ilk olarak şehrini tahkim etti ve daha sonra da Avrupa'ya elçiler göndererek onlardan yardım talebinde bulundu (Rabie, 1989: 284). Fakat onun bu girişimi sonuçsuz kalmış, Bizans İmparatoru VII. Ioannes Palaiologos dışındakiler onun bu isteğini cevapsız bırakmışlardı. Sefer için hazırlıkların ve hummalı çalışmaların yoğunlaştığı bu devrede Çakmak hiçbir maddi fedakârlıktan kaçınmadı. Sefer harcı olarak büyük miktarda tahsisat ayrıldı, yeni gemilerin inşası için bazı şehirlerden ustalar getirildi ve bunların günlerce süren yoğun çalışması sonucunda donanma sefere hazır duruma getirildi (Kanat, 1999: 401). Gereken hazırlıkların tamam edilmesinin ardından Memlûk donanması 1443 yılında Dimyat'tan hareketle denizlere açıldı (Rabie, 1989: 284). Bu seferde kara kuvvetlerinin komutanı olarak Emir Aynâl el-'Âlâî yer alırken, Reis Nevbet el-Kebîr Temirbay ise deniz kuvvetlerinin başında bulunmaktaydı. Sefere gönüllüler dışında sayıları 1000 kişi olan sultan memlûku Çakmak tarafından vazifelendirilmişti ki, bu sayı ilk seferde tayin edilen memlûkların beş katıydı. Sağlam ve sarsılmaz burçlarıyla meşhur olan, deniz seviyesinden yaklaşık 240 m. yukarıya inşa edilen ve 205 odadan oluşan (Fürst, 2001: 62) Rodos Kalesi'nin düşürülmesi için de muhasara esnasında kullanılmak üzere *mancınık* ile *mekâhil* gibi kuşatma aletleri de donanmaya dâhil edildi (Sayrâfî, 1994: 272; Bosworth, 1996: 163). 11 Ağustos 1443 yılında Memlûk donanması Dimyat'tan hareketle Suriye sahillerine yöneldi. Hava şartlarının bozulması ve fırtınanın baş göstermesi üzerine donanmaya ait gemilerden bazısı Halep sahilinde, arta kalanları da Beyrut'ta konaklamak durumunda kaldı. Havanın iyileşmesinden sonra Kıbrıs'a doğru demir alan donanma adadaki Paphos limanına ulaşınca buradaki Suriye kuvvetleriyle birleşti ve böylelikle İslâm donanmasındaki gemi sayısı da seksene ulaşmış oldu. Donanmanın ihtiyaçlarının Kral II. John tarafından tedarik edilmesinin ardından Mısır ve Suriye kuvvetleri Adalia (Antalya) sahiline, buradan hareketle Finike'ye ve oradan da Rodos Adası yakınındaki *Kaştîl er-Rûc* (*Châteauroux*)[11] Adası'na ulaştı (7 Ekim 1443). Bu esnada Emir Aynâl vakit kaybetmeksizin Rodos'a geçilmesini istemişti. Fakat yanındaki ümera ve diğer birlikler, Kaştil er-Rûc Kalesi'nin kuşatılıp alınması hususunda Emir Aynâl'ı

[11] Bugünkü Meis Adası.

teşvik ettiler. Özellikle bunda, adada bulunan Frank garnizonunun, Memlûk askerlerini savaşa kışkırtması etkili oldu. Savaş kararının alınmasından sonra iki taraf arasında çok çetin bir mücadele meydana geldi. *Kaştil er-Rûc*'un şiddetli mukavemetine karşın Memlûkların cesurca savaşmaları neticesinde 12 Ekim 1443'te kale düşürüldü. Bu savaşta Memlûklardan otuz asker şehit olurken, *Kaştil er-Rûc* sakinlerinden de çok ölen oldu. Ordunun bu savaşta güç kaybının yanında kış mevsiminin yakın olması onların Rodos seferi planlarını imkânsız kılıyordu. İlk başta bu kadar hazırlığın boşa gitmemesi için kış ayını Megri'de (Fethiye) geçirip hava koşullarının iyileşmesinden sonra Rodos'a saldırmayı planladılarsa da sonradan kötü hava koşulları Memlûk kuvvetlerini Mısır'a dönmeye zorladı. Bu suretle *Kaştil er-Rûc*'dan ayrılan donanma 21 Aralık 1443 Çarşamba günü, beraberlerindeki iki yüz esirle birlikte Bûlâk'a ulaştı (Rabie, 1989: 284-85). Rodos'a tertip edilen ilk seferde olduğu gibi ikinci seferden dolayı da sultan hayal kırıklığına uğramıştı. İlkine nazaran çok daha kapsamlı ve teçhizatlı olan Memlûk donanmasının karşısına bu defa da değişen hava şartları ve şiddetli fırtınalar çıkmıştı.

İki seferde de hedeflenen gayeye bir türlü ulaşılamaması Rodos'a üçüncü bir seferi gerekli kılmaktaydı. Çakmak fethe olan inancını yitirmediği gibi ordunun moralini de yüksek tutmaya çalıştı. Özellikle Sultan Barsbay'ın Kıbrıs'ı üçüncü seferle elde etmiş olması onun bu husus üzerindeki iştiyakını kamçılayan bir başka etkendi (Sehâvî, 65). Bu suretle hemen sefer hazırlıklarına girişildi ve önceki iki sefere nazaran daha kapsamlı bir ordu toplanıp teçhiz edildi ('Âşûr, 1992: 285). Donanmanın Bûlâk'tan ayrılacağı günü "büyük gün" olarak zikreden İbn Tagriberdî, böylesine bir anın istisnalar dışında görülemeyeceğini nakletmiştir (İbn Tagriberdî, 361). Tabi bu da muhtemelen cihat ve gazâ duygusunun tesiriyle Mısır halkının, kendileri için savaşmaya giden Memlûk kuvvetlerinin cesaretlerini artırmak ve morallerini yüksek tutmak gayesiyle orada izdiham oluşturup, aşırıya kaçan coşku ve sevinç gösterilerinde bulunmuş olduklarına delalet eder. 3 Nisan 1444'te Memlûk filosu Bûlâk'tan ayrılarak Rodos'a doğru harekete geçtiler ve Ağustos'un ortasına doğru adaya ulaşabildiler. Bir süre sonra karaya çıkartma yapan Memlûk kuvvetleri St. Anthony Kilisesi'nin güneydoğusunda yer alan ve kıyıdan denize doğru uzanan iki burun üzerinde kamplarını kurdular (Rabie, 1989: 285). Uzun bir süre geçmemişti ki kilise civarında kamplarını kurmuş olan askerlere ani bir baskın düzenlemişler ve o esnada hazırlıksız durumda bulunan memlûkları gafil avlayıp bunlardan pek çoğunu öldürmüşlerdi. Bu yenilgiden sonra askerlerin cesaretleri kırıldı (İbn Tagriberdî, 361; Rabie, 1989: 285). Memlûk kuvvetleri beklentilerinin aksine kendilerini çok daha çetin bir mücadelenin ortasında bulmuşlardı. Çünkü St. Jean Şövalyeleri savaş esnasında o kadar şiddetli ve korkunç bir şekilde vuruşmuşlardı ki, Memlûklardan bir grup asker karşı tarafın ordugâhına geçip şövalyelere sığınmıştı. Bu durum da haliyle geride kalan askerlerin zafere olan inancını ve azmini kırmıştı (Kanat, 1999: 405). Birkaç gün devam eden şiddetli mücadelelerden sonra Rodos askerî birlikleri ve şövalyeleri Memlûk kampına yine ani bir saldırıda bulunmuşlar, bunun sonucunda çok sayıda memlûk askerini ya şehit etmişler ya da esir almışlardı. Geriye kalanlar ise canlarını kurtarmanın telaşıyla adayı terk edip gemilerine kaçmak durumunda kaldı (Rabie, 1989: 285).

Ada, kırk gün boyunca kuşatılmış, savaş olağanca şiddetiyle günlerce sürmüş, Memûklar'ın kahramanca mücadelelerine, azimlerine ve sabırlarına rağmen kale bir türlü düşürülememiştir ('Âşûr, 1976: 182; 'Âşûr, 1992: 282). Bu seferin sonucu diğer ikisine nazaran da daha ağır olmuştu. İki taraftan da çok sayıda ölenlerin olduğu bu savaşta (İbn Tagriberdî, 361; Bosworth, 1996; 163) Memlûklar 300 şehit verdiler. Buna ilaveten 500 kadar asker de yaralanmıştı (Sehâvî, 65). Nihayetinde,

St. Jean'ların Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerine girişmeyecekleri teminatında bulunmaları üzerine, taraflar arasında barış imza edildi (Irwin, 1995: 249; Rabie, 1989: 286; Kâsım-'Alî, 214; Bosworth, 1996: 163). Rodos'a tertip edilen bu üçüncü sefer Memlûkların Doğu Akdeniz'deki son girişimi olup bundan sonra adaya herhangi bir harekât söz konusu olmayacaktı.

Aslına bakılacak olursa dönemin şartları gereği barış her iki taraf için de gerekliydi. Çünkü bu devre Mısır'ın, geniş kitlelere yayılan veba salgınlarıyla ve de Nil'in düzensiz raddesinden kaynaklanan kuraklık, kıtlık ve buna dayalı iktisadi krizlerle baş etmeye çalıştığı kritik bir süreçti.[12] Bu durum, özellikle de veba salgını haliyle Memlûk ordusunun düzenini de derinden sarsmıştı (Neustadt, 1946: 67-73). St. Jeanlar'a gelince bunlar da Memlûklarla aralarını düzeltip tüm dikkatlerini Anadolu'daki yeni rakipleri durumunda olan ve istikballeri açısından tehlike arz eden Osmanlılara çevirmek niyetindeydiler ve bunda da başarılı oldular.

3. SONUÇ

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Mısır ve Suriye'de hüküm sürdüğü 267 senelik zaman zarfında Ortadoğu'nun Haçlılara karşı savunulması gibi bir misyonu üstlenen Memlûklar, ekonomik, askeri ve sosyal gerilemenin hızla devinim kazandığı 15. yüzyılda bile Doğu Akdeniz'de etkin bir ağırlığa sahiptiler. Sultan Barsbay Haçlı ve korsan yuvalanmaları için önemli üs durumunda bulunan Kıbrıs'ı fethederek, Sultan Çakmak ise Rodos'a tertip ettirdiği üç seferle şövalyeleri anlaşmaya mecbur bırakarak Akdeniz'deki Memlûk üstünlüğünü tarih sahnesinden kalkacakları 1517 senesine kadar sürdürmüşlerdir.

KAYNAKÇA

Abbé de V.(1818). *The history of the knights hospitallers of St. John of Jerusalem*. Dublin.

Aktan, A.(1995). Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve hanedanı. T.T.K. Basımevi, *Belleten*, c.LIX, s. 605-620.

Altan, E.(2002). Templier ve hospitalier şövalye tarikatlarının kuruluşu. *Belleten*, s. 245, s. 87-94.

Âşûr, Sa'îd.(1963). Abd el-Fettâh, *Ez-Zâhir Baybars*. Kahire.

Âşûr, Sa'îd. *(1992). el-Eyyûbîyyûn vel-Memâlîk fî Mısr veş-Şam*. Kahire.

Âşûr, Sa'îd. *(1976). el-'Asr el-Memâlîkî fî Mısr ve'ş Şâm*. Kahire.

Ayalon, D.(1989). Memlûk devletinde kölelik sistemi. (çev.: Samira Kortantamer), *Tarih İncelemeleri Dergisi,* c. IV, s. 221-228.

Bosworth, C. E.(1996). Arab attacks on rhodes in the pre-Ottoman period. *Journal of the Royal Asiatic Society*, c.6, no:2, s. 157-164.

Demirkent, I.(1997). *Haçlı seferleri*. İstanbul.

Early, A. E.(1993). *Balady women of cairo*. Londra.

Edbury, P.(1993). *The Lusignan kingdom of Cyprus and its muslim neighbors*. Michigan.

Ersan, M.(2007). *Selçuklular zamanında Anadolu'da Ermeniler*. Ankara.

El-'Abâdî, Ahmed Muhtar(1976). *Kıyâm devlet el-memâlîk el-Ûlâ*. Beyrut .

[12] Bu dönemde Mısır'da görülen veba salgınları ve iktisadi krizler için bkz. Adam Sabra, *Poverty and Charity in Medieval Islam Mamluk Egypt 1250-1517*, Cambridge Studies in Islamic Civilisation, Cambridge 2006; İlyas Gökhan, "Memlûk Sultanı Zâhir Seyfuddîn Çakmak Döneminin Salgın Hastalık ve İktisadî Buhranları (H. 842-857/M. 1439-1453), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, Konya 2006, s. 341-366.

Fuess, A.(2001). Rotting, ships and razed harbors: The naval policy of the Mamluks. *Mamlûk Studies Review Back*, c.5, s. 45-71.

Fuess, A.(2005). Was Cyprus a Mamluk protectorate? Mamluk policies toward Cyprus between 1426 and 1517. *Journal of Cyprus Studies* Ocak.

Glubb, Sir J.(1963). *The Empire of Arabs*. Stoughton.

Gökhan, İ.(2006). Memlûk sultanı Zâhir Seyfuddîn Çakmak döneminin salgın hastalık ve iktisadî buhranları (H. 842-857/M. 1439-1453). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, s. 341-366.

Hitti, P.(1980). *Siyasî ve kültürel islâm tarihi*. (çev.: Salih Tuğ), c.II, İstanbul.

Holt, P.M.(1991). *Mamlūks*, *E.I.,* c. VI, Leiden s. 321-330.

Housley, N.(1992). *The later crusades 1274-1580: From lyons to alcazar*. New York.

Housley, N.(1995). The crusading movement 1274-1700. *The Oxford Illustrated History of Crusades*, nşr. S.270; New York: Jonathan Riley Smith.

Hrbek, I.(1977). Egypt, Nubia and eastern deserts. *The Cambridge History of Africa c. 1050-c.1600*, nşr. Richard Gray, Cambridge. s. 10-95.

Humphreys, S.(1998). Egypt in the world system of the later middle ages. *Cambridge History of Egypt*, v. 6, s. 445-462.

İbn Abd ez-Zâhir, Muhyî ed-Dîn(1961). *Teşrîf el-Eyyâm vel- 'Usûr fî Sîret el-Melik el-Mansûr,* nşr. Murad Kamil, Kahire.

İbn Seddâd, *Baypars Tarihi*(1941). (çev.: Şerefüddin Yaltkaya), Ankara: T.T.K. Yayınları.

İbn Tagriberdî, Ebû'l Mehâsîn Yusuf, *en-Nucûm ez-Zâhire fî Mulûk Mısr ve Kâhire*, nşr. İbrahim Ali Tarhân, c. XV, (b.y.y.).

Irwin, R(1995). Islām and The crusaders. *The Oxford Illustrated History of the Crusaders*, nşr. Jonathan Riley Smith, Oxford. s. 217-260.

Jacob de H.(2007). *History of Palestine-The Last two thousand years*. New York.

Kanat, C.(1999). Memlûk Sultanı ez-Zâhir Çakmak'ın Rodos seferleri 1440-1443-1444. *Prof Dr. İsmail Aka Armağanı*. S.392-406, İzmir.

Kanat, C.(1999). Memlûkler'in Baybars zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova siyaseti ve bu siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki rolü. *III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirile*ri. S. 423-434, Adana.

Kâsım 'Abdû Kâsım- 'Alî Seyyid 'Alî, *el-Eyyûbiyyûn vel-Memâlîk: Et-Târîh es-Siyasî vel-'Askerî*, Kahire (b.t.y.).

Kopraman, Kazım Y.(1992). Mısır Memlûkleri (1250-1517). *Doğuştan günümüze büyük İslâm tarihi*. 433-543,İstanbul: Çağ Yayınları.

Kortantamer, S.(1993). *Bahrî Memlûklar'da üst yönetim mensupları ve aralarındaki ilişkiler*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Levanoni, A.(1996). Šağar ad-Durr: A Case of female Sultanate in medieval Islam. *Egypt and Syria in the Fatimid, Ayyubid and Mamluk Eras V*, s.209-219, Peeters.

Luttrell, A.(1998). The Latin East. *The New Cambridge Medieval History*. nşr. Christopher Allmand, Rosamond McKitterick, 796-810.

Mack, Rosamond E.(2001). *Bazaar to Pizza: Islamic trade and Italian Art*. Berkeley. El-Makrîzî, Takîy ed-Dîn Ahmed b. ‘Alî (1973). *Kitâb es-Sulûk li-Ma‘rifet Duvel el-Mulûk*, nşr. Sa‘îd ‘Abd el-Fettâh ‘Âşûr, c. IV, k.3, Kahire.

Neustadt, D.(1946). The Palague and Its affects upon the Mamlūk army. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, no: 1, s. 67-73.

Pryor, J.(1992). *Geography, technology and war: Studies in the maritime history of the mediterrenean*. Cambridge. s. 157.

Rabie, H.(1989). Mamlūk campaigns against Rhodes (A.D. 1440-1444). *The Islamic World: From Classical to Modern Times*, nşr. Roger Savory, A. L. Udovitch, Princeton. s. 281-286

Raymond, A.(2000). *Cairo*. (terc.: Willard Wood), Harvard.

Richard, J.(1992). *Saint Louis: Crusader King of France*. Cambridge.

Runciman, S.(1992). *Haçlı Seferleri Tarihi*. Cilt III. (çev.: Fikret Işıltan), Ankara: T.T.K. Yayınları.

Sabra, A.(2006). *Poverty and Charity in Medieval Islam Mamluk Egypt 1250-1517*. Cambridge Studies in Islamic Civilisation, Cambridge. Es-Sayrâfî, el-Hatîb el-Cevherî Ali b. Davud (1994). *Nuzhet en-Nufûs ve’l-Ebdân fî Tevârîh ez-Zamân*, nşr. Hasan Habeşî, c. IV, Kahire. Es-Sehâvî, Şemseddin Muhammed b. A’bdirrahmân, *et-Tibr el-Mesbûk fî Zeyl es-Sulûk*, Kahire, (b.t.y.).

Soucek, S.(1995). *Rodos*. *E.I.*, c. II, Leiden. s. 569-574.

Şeşen, R.(1992). Eyyûbîler Devleti. *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi,* İstanbul: Çağ Yayınları. c. 6, s. 391-432.

Wiet, G.(1979). *Barsbāy. E.I.*, c. 1, Leiden, s. 1053-1054.

Williams, C.(2001). *Islamic monuments in Cairo: The Practical guide*. Kahire.

Ziada, M.(1969). The Mamluk Sultans to 1293”, *A History of the Crusaders*. Ed.: Kenneth M. Setton, c. 3, Londra,. s. 784.

Abdullah Mesut AĞIR

1978 yılında Antalya’nın Elmalı kazasında doğdu. İlköğrenimini Antalya’da, ortaokul ve liseyi İzmir’de tamamladı. 2002 yılında Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden mezun oldu ve aynı sene içinde Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih/Ortaçağ Anabilimdalı’nda Tezli Yüksek Lisans programına kabul edildi. 2004 yılında master programı tamamlayan Ağır, 2005 yılında aynı üniversite ve anabilimdalında doktora programına başladı ve 2010 yılında doktora derecesi aldı.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.140-151